

Дијана Граховац

Универзитет за пословне студије,
Бања Лука,
БиХ

✉ joni.dg@teol.net

Симонида Вилић

Универзитет за пословне студије,
Бања Лука,
БиХ

✉ svilic26@yahoo.com

АНАЛИЗА УЧИНКА ЗОНЕ СЛОБОДНЕ ТРГОВИНЕ ЦЕФТА 2006

ANALYSIS OF RESULTS OF 2006 CEFTA FREE TRADE ZONE

Резиме: Регионална сарадња представља општи тренд у развоју међународних економских односа у другој половини двадесетог вијека. Овај процес је обухватио све континенте и резултат је процеса глобализације. ЦЕФТА 2006 (Централно-европско удружење слободне трговине) је настала, на иницијативу ЕУ, са циљем економског повезивања земаља чланица, стварања повољнијег инвестиционог амбијента и јачања конкурентске позиције тог региона. Кориштењем предности и могућности, које ЦЕФТА 2006 пружа, земље чланице ће бити конкурентније на тржишту ЕУ. ЦЕФТА 2006 је предмет многих дискусија и расправа научних кругова, политичких субјеката и Влада земаља чланица. То је нарочито изражено у погледу перцепције позитивних и негативних ефеката по земље чланице и сагледавању ефеката имплементације ЦЕФТА споразума као једног од потенцијалних предуслова на путу ка ЕУ земаља региона. Анализа економских индикатора земаља Вишеградске групе, које су успјешно имплементирале првобитни ЦЕФТА споразум, даје оквирне смјернице за вођење спољнотрговинске политике садашњих земаља ЦЕФТА. Са друге стране, анализа макроекономских индикатора садашњих земаља ЦЕФТА одређује путоказ и неопходне правце дјеловања у поступку даље имплементације Споразума. Наведене анализе пружају могућност сагледавања перспективе овог процеса. Истраживање досадашњих резултата регионалне сарадње омогућава процјену утицаја на економски развој региона и на перспективу интеграције ових земаља у ЕУ, кроз јачање регионалне сарадње.

Кључне ријечи: регионална сарадња, ЦЕФТА 2006, Вишеградска група, макроекономски индикатори

JEL класификација: F15

Summary: Regional cooperation has been a general trend in the development of international economic relations in the second half of the twentieth century. This process included all continents and is the result of the globalization process. CEFTA 2006 (Central European Free Trade Association) was formed at the initiative of the EU, with economic links to member countries, creating a favorable investment environment and strengthens the competitive position of the region. Taking advantage of the opportunities provided by CEFTA 2006, member states will be competitive on the EU market. CEFTA 2006 is the subject of much discussion and debate in scientific circles, political entities and Government of member countries. This is particularly true with regard to perception of positive and negative effects for the Member States and consideration of the effects of implementation of the CEFTA agreement as a potential precondition on the road to EU countries in the region. Analysis of economic indicators of the countries of the Visegrad Group, which has successfully implemented the original CEFTA agreement, provides the framework guidelines for the conduct of foreign policy of the current CEFTA countries. On the other hand, the analysis of macroeconomic indicators of the current CEFTA countries, provides the guideline and determines necessary courses of action in the further implementation of the Agreement. These analyzes provide a chance to reflect the perspective of the process. Research of recent results of regional cooperation allows the assessment of the impact on the economic development of the region and the prospect of integrating these countries into the EU, by strengthening regional cooperation.

Key words: regional cooperation, CEFTA 2006, the Visegrad group, macroeconomic indicators

JEL classification: F15

1. УВОД

У условима све израженије глобализације, регионална и субрегионална сарадња, заснована на заједничким интересима и потребама регионалних партнера, добија све више на значају. У основи, она одражава потребу да земље са сличним или чак истим условима развоја или проблемима у остваривању својих реформских циљева удруже снаге и средства у одговору на глобалне изазове (Minić i Kropja 2007, 7).

У циљу повећања поштовања правила међународног трговинског система, посебно Свјетске трговинске организације, продубљивања успостављених трговинских односа између земаља региона, привлачења директних страних инвестиција, економског просперитета и политичке стабилности, стварања услова за повећање запослености, министри земаља региона су у Софији 10. јуна 2005. године усвојили заједничку изјаву којом су се земље југоисточне Европе обавезале да ће започети са припремним радњама на изради јединственог уговора о слободној трговини. Да би се елиминисале негативне стране билатералних споразума и наставиле економске интеграције у региону у складу са потписаним Меморандумом, Европска комисија је у јануару 2006. године предложила склапање мултилатералног споразума о слободној трговини у наведеном региону. Споразум је потписан 19. 12. 2006. године у Букурешту. Цијели процес су снажно подржале власти Европске уније (Alendar 1999, 147), које су и биле иницијатор стварања зоне слободне трговине. С обзиром да се „стара“ ЦЕФТА (Вишеградска група – *CEFTA* 1992) (Kornfeld 1995, 3; Crawford and Byers 1996, 436) показала као добра припрема за ЕУ чланство њезиних потписница, одлучено је да форма новог споразума буде у измјени старог споразума и истовременом приступању нових чланица. Стога је и одређен назив: „Споразум о измјени и приступању Централноевропском споразуму о слободној трговини“, односно ЦЕФТА 2006.

2. ЦЕФТА 2006

Након уласка у процес транзиције¹ земље региона Западног Балкана (ЗБ) су приступиле реформама привредног и друштвеног система. Привреде свих поменутих земаља су се налазиле далеко испод нивоа прије избијања ратних сукоба и распада СФРЈ (Социјалистичка Федеративна Република Југославија). Реформе су требало да обезбиједе институционалне и структурне капацитете потребне за тржишну економију и повољан амбијент за есенцијални прилив страних улагања. Једна од битних претпоставки стабилног макроекономског окружења, потребног за прилив СДИ (стране директне инвестиције) је регионална сарадња.

Постоји неколико мотива због којих је пожељно економско повезивање поменутих земаља. Један од основних економских и политичких приоритета ових земаља јесте прикључење ЕУ. Искуство стварано током пола вијека је показало да су земље које су се постепено прикључивале ЕУ имале значајне користи од тога. Регионална сарадња је, истовремено, предуслов и средство европске интеграције, која је главни стратешки циљ свих земаља ЗБ. Сама Европска унија је заснована на принципу регионалне сарадње и исти принцип поставља као обавезни предуслов интеграције у ЕУ. Споразумом су обухваћена и нека нова питања и значајно се унапређују одредбе за које се у билатералним уговорима показало да су недовољно прецизне или ефикасне у практичној примјени. С обзиром да се „стара“ ЦЕФТА (Вишеградска група – *CEFTA* 1992) показала као добра припрема за ЕУ чланство њезиних потписница, одлучено је да форма новог споразума буде у измјени старог споразума и истовременом приступању нових чланица. Стога је и одређен назив „Споразум о измјени и приступању Централноевропском споразуму о слободној трговини“, односно ЦЕФТА 2006. Главне карактеристике ЦЕФТА 2006 су: стварање зоне слободне трговине у ЈИЕ до 31. децембра 2010. године, преношење уговорених концесија из билатералних споразума, укидање царина на индустријске производе од 1. јануара 2007. године, анексом дефинисане посебне царине за пољопривредне производе, увођење нових области у Споразум (трговина услугама,

¹ Земље региона су имале различите почетке и токове транзиције. Тако су Македонија и Албанија транзицију почеле почетком деведесетих, Хрватска и БиХ су транзицију отпочеле након завршетка ратних операција на својим територијама средином деведесетих, док је Србија своју транзицију отпочела након октобарских промјена 2000. године.

инвестиције, интелектуална својина и јавне набавке), а постојеће области су детаљније дефинисане (увођење могућности дијагоналне кумулације поријекла производа, нови механизам рјешавања спорова и друго). Један од основних разлога за стварање зоне слободне трговине је прикључење ЕУ. Други битан разлог је да зона слободне трговине пружа велике могућности за развој привреда земаља чланица интеграције. Отварање привреда у региону пружа прилике за повећање извоза и спољне трговине уопште и за привлачење страних директних инвестиција. Прилив СДИ обезбјеђује повећање запослености, што све резултира освајањем значајних стопа раста БДП-а (брuto друштвени производ) и раста животног стандарда становништва ових држава. Трећи разлог за стварање зоне слободне трговине је политичке природе. Наиме, односи између већег броја држава региона су проткани политичким проблемима. Стварање зоне слободне трговине и изражен нагласак ка привредним односима могао би, у средњем року, утицати и на побољшање политичких односа. Ово је од великог значаја за стабилност цјелокупног региона. Крајњи резултат свих ових позитивних кретања у оквиру региона, које омогућује нова ЦЕФТА, јесте у порасту конкурентности производа и услуга, расту извоза, тиме и запослености и порасту животног стандарда становништва у региону.

3. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ЦЕФТА ВИШЕГРАДСКЕ ГРУПЕ И ЦЕФТА 2006

Компаративна анализа између земаља Вишеградске групе и земаља ЦЕФТА 2006 је приказана у прве четири године од настанка зоне слободне трговине. Разлог томе је да је временом учинак био значајнији, што се очекује и од ЦЕФТА 2006, па ће се анализирати само те почетне године код земаља Вишеградске групе.

У табели 1 је дат приказ односа БДП-а, у односу на референтну 1989. годину. Уочава се слабији резултат код Чешке у поређењу са осталим земљама Вишеградске групе, али је то резултат више референтне вриједности Чешке. Свакако је евидентан значајан помак осталих земаља, у односу на почетне вриједности. Код земаља ЦЕФТА 2006. се примјећује ефикасност Хрватске у процесу прилагођавања условима тржишне економије, што исказује премашивање референтне вриједности, иако је Хрватска имала и почетну највишу позицију. Македонија, такође, има позитиван учинак реформи, а Србија и БиХ су у заостатку. Генералним поређењем индикатора, нема значајне разлике између ове двије групе земаља, ако се узму у обзир сва дешавања на просторима ЦЕФТА 2006, са једне стране и разлика у развијености 1989. године, која је била у корист земаља ЦЕФТА 2006, са друге стране. Индикатори упућују да земља ЦЕФТА 2006 могу кренути путем којим су већ прошле земље Вишеградске групе и доћи на потребан ниво економског развоја и интеграцију у ЕУ. Пуна имплементација зоне слободне трговине је корак и инструмент на том путу.

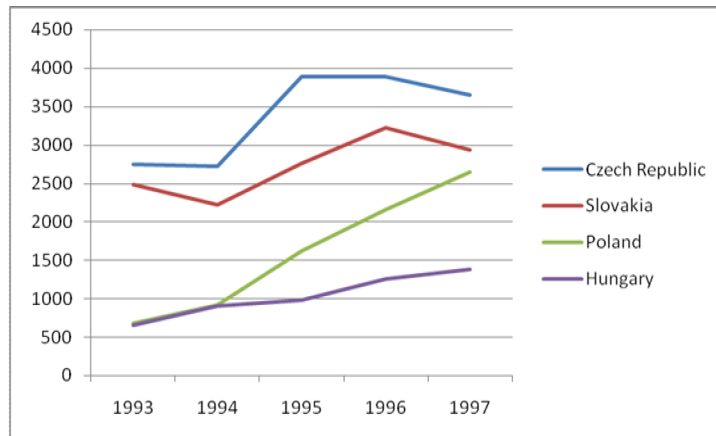
Табела 1: Компарација БДП-а ЦЕФТА 1992. и ЦЕФТА 2006.

ЦЕФТА 1992–2000/1989.		ЦЕФТА 2006–2008/1989.	
Чешка	97	Хрватска	111
Мађарска	105	Србија	72
Пољска	127	БиХ	84
Словачка	104	Македонија	102

Извор: EBRD 2009; 2010; 2011

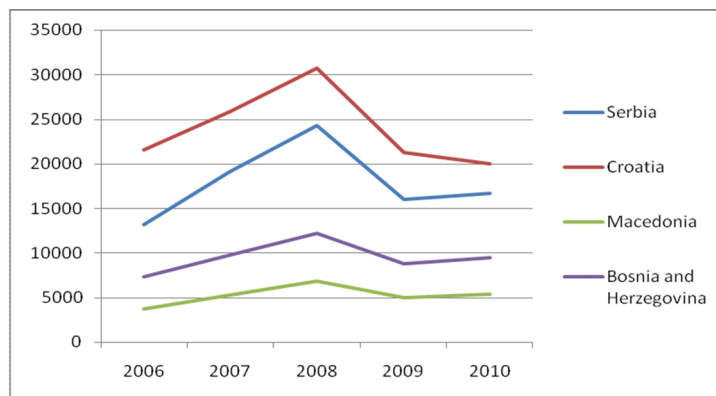
Посматрајући графиконе 1 и 2 уочава се сличност кретања криве увоза Чешке, Словачке и Србије, али на знатно нижем степену Србије. Такође је присутна сличност кретања криве увоза код Мађарске и Пољске са кретањем криве увоза Хрватске и Македоније, све до утицаја савремене глобалне економске кризе. БиХ је једина земља која је имала највећи раст увоза, али је дејством кризе тај процес прекинут. Уопштено, нема неких радикалних разлика које би упућивале на велики диспарат између ове двије групе земаља.

Графикон 1: Увоз – Вишеградска група

Извор: Institute of International Relations 1999

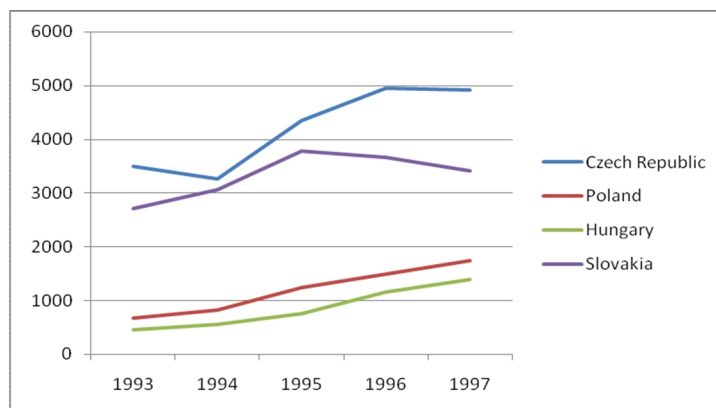
Графикон 2: Увоз – ЦЕФТА 2006

Извор: Centralna banka BiH 2012; Narodna banka Srbije 2012; Hrvatska narodna banka 2012; Narodna banka Makedonije 2012

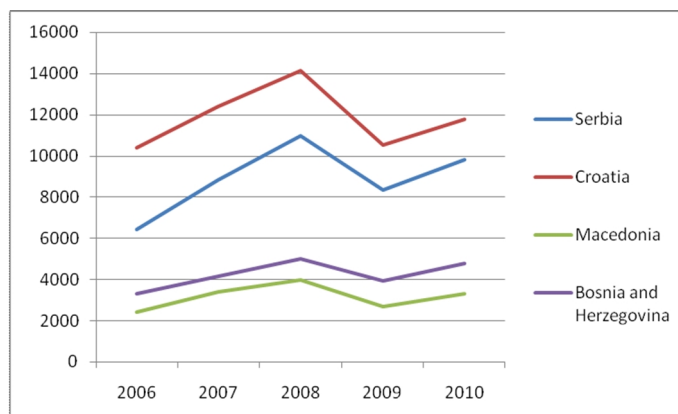
На графиконима 3 и 4 приказане су криве извоза земаља Вишеградске групе и земаља ЦЕФТА 2006 током првих година настанка зоне слободне трговине. Примјећује се зачашно већи степен раста извоза код земаља ЦЕФТА 2006, што иде у прилог креирању зоне слободне трговине. Све до момента настанка кризе земаља ЦЕФТА 2006 су имале боље резултате у извозном сектору, али опет са напоменом да је обим био мањи, што је везано за почетне референтне вриједности које су код земаља Вишеградске групе биле веће.

Графикон 3: Извоз – Вишеградска група

Извор: Institute of International Relations 1999

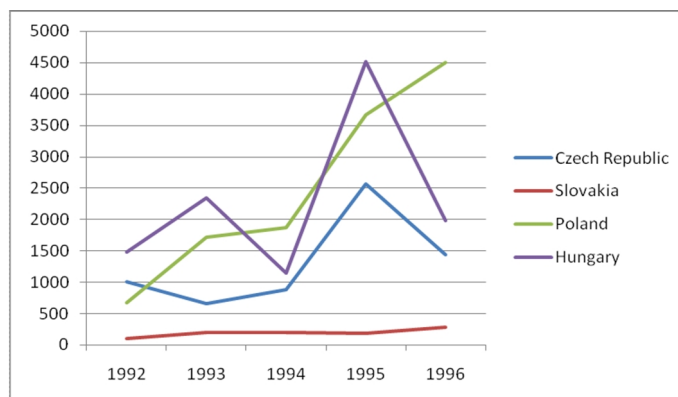
Графикон 4: Извоз – ЦЕФТА 2006

Извор: Centralna banka BiH 2012; Narodna banka Srbije 2012; Hrvatska narodna banka 2012; Narodna banka Makedonije 2012

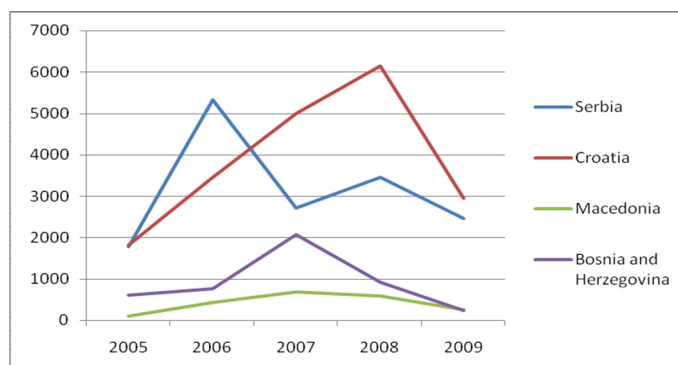
Из графикона 5 и 6 примјећује се да земље Вишеградске групе нису имале већи обим прилива страних директних инвестиција, у односу на земља ЦЕФТА 2006 (Kaitila 1999). Прилив СДИ је осцилирао код обје групе, иако у наведеном периоду код земаља Вишеградске групе није било вањских негативних утицаја, као што је то случај са утицајем савремене економске кризе код земаља ЦЕФТА 2006. Из групе земаља Вишеградске групе се издваја Пољска, са континуираним растом прилива СДИ, а код земаља ЦЕФТА 2006 Хрватска, до момента утицаја кризе. Прилив СДИ у Хрватску и Србију је на максималном нивоу био већи од прилива у земље Вишеградске групе. Ако изузмемо утицај кризе, могло би се рећи да су земље ЦЕФТА 2006 оствариле значајнији напредак у овој области од земаља Вишеградске групе, у првим годинама настанка зоне слободне трговине.

Графикон 5: Прилив СДИ у земље Вишеградске групе (млн. УСД)

Извор: OECD 2004

Графикон 6: Прилив СДИ у земље ЦЕФТА 2006 (млн. УСД)

Извор: Centralna banka BiH 2012; Narodna banka Srbije 2012; Hrvatska narodna banka 2012; Narodna banka Makedonije 2012

Из претходне упоредне анализе одређених показатеља земаља Вишеградске групе и земаља ЦЕФТА 2006, произлази да су земље ЦЕФТА 2006 на добром путу да постигну успјех примјеном Споразума. У већини показатеља не заостају за земљама Вишеградске групе, ни под дејством кризе.

4. ПЕРСПЕКТИВЕ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ САРАДЊЕ ЦЕФТА ЗЕМАЉА

У складу са Споразумом, у региону је до краја 2008. успостављена либерализација трговине индустријским производима. У 2009. години обављени су преговори о даљој либерализацији пољопривредних производа између чланица ЦЕФТА. Албанија је постигла пуну либерализацију са: Хрватском, Македонијом, Молдавијом, Црном Гором и Србијом. Хрватска је потпуно либерализовала трговину са Албанијом, Молдавијом и УНМИК/Косовом, значајна либерализација је договорена са Црном Гором и Србијом, док је режим квота остао за двије групе производа са Македонијом. Македонија је постигла пуну либерализацију са Албанијом, а задржала квоте са Хрватском (двije групе производа) и Молдавијом (једна група производа). Црна Гора је договорила пуну либерализацију са Албанијом и Молдавијом, а са Хрватском још увијек има одређени број царинских квота. Босна и Херцеговина има слободну трговину са свим ЦЕФТА чланицама, осим са Албанијом. Србија је договорила слободну трговину пољопривредним производима са Албанијом и Молдавијом, а постигла значајну либерализацију са Хрватском. Између ове двије земље договорено је фазно снижење или укидање преференцијалних царина и повећање квота у оквиру одређеног временског периода.

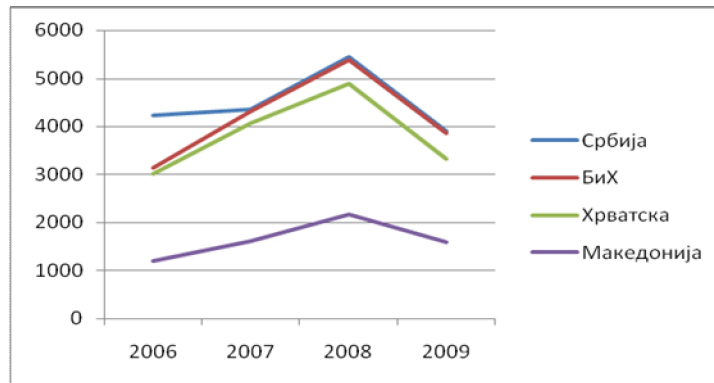
Од 2011. године око 72% тарифних ознака пољопривредних производа биће потпуно либерализовано у размјени између Србије и Хрватске (анекс 3.3 и анекс 3.7 – симетричне листе пољопривредних производа који нису либерализовани ступањем на снагу додатног Протокола за увоз из Србије у Хрватску, односно из Хрватске у Србију).

Србија је током предсједавања ЦЕФТА у 2010. години предложила четири главна приоритета у даљој примјени ЦЕФТА, који су потврђени и од стране ЦЕФТА Секретаријата:

- Потенцијално отварање преговора о либерализацији у области услуга. Овај први приоритет обухвата припреме и почетак преговора у складу са СТО, чији је крајњи циљ прогресивна либерализација и отварање тржишта услуга између земаља ЦЕФТА.
- Стварање једнаких услова за инвестиције. Ово је други приоритет који треба да оствари услове за привлачење инвестиција што већег обима у ЦЕФТА регион. Зато треба отклонити административне и друге препреке, а крајњи циљ је формирање заједничког инвестиционог тржишта са усаглашеним инвестиционим политикама ЦЕФТА земаља. Потребно је унаприједити сарадњу националних агенција за промоцију инвестиција.
- Отварање тржишта јавних набавки. Трећи приоритет који треба да обезбиједи прогресивно и ефикасно отварање тржишта јавних набавки земаља ЦЕФТА, уз примјену принципа националног третмана (исти услови за домаће и стране понуђаче).
- Постизање конкурентности и усаглашене трговинске либерализације. Овај четврти приоритет треба да обезбиједи примјену адекватне политике заштите конкуренције земаља ЦЕФТА да би се ефекти тржишне либерализације у потпуности искористили.

Из графикана 7 се уочава значајан раст криве укупне размјене са ЦЕФТА код Хрватске и БиХ, а код Србије је раст изражен од средине 2007. Македонија такође има изражен раст, али са нижим стопама и на нижем нивоу, него код осталих посматраних земаља. Од средине 2008. године, услед дејства глобалне кризе, услиједио је значајан пад. Пад је био израженији код Србије, Хрватске и БиХ, него код Македоније. Криза је утицала да се увоз свих земаља знатно смањи, што је утицало на пад укупне размјене унутар ЦЕФТА. У 2010. је услиједило поново повећање размјене, али са ниским стопама раста.

Графикон 7: Спољнотрговинска размјена ЦЕФТА

Извор: Centralna banka BiH 2012; Narodna banka Srbije 2012; Hrvatska narodna banka 2012; Narodna banka Makedonije 2012

Трендови размјене са ЦЕФТА 2006 ће у наредним годинама у великој мјери зависити од исхода започетих преговора о закључењу „Споразума/Протокола о узајамном признавању извјештаја акредитованих тијела за оцјену усклађености“, који се воде између чланица ЦЕФТА. Ако се преговори успјешно и брзо окончају, извјесно је осјетно побољшање структуре трговине у региону ЦЕФТА 2006. Дугорочна економска размишљања и у земљама које имају знатно повољнију економску ситуацију и много боље користе могућности ЦЕФТА 2006 од осталих, јасно указују да је регионална привредна сарадња незаобилазан предуслов успјешног економског развоја и унапређивања конкурентности цијеле регије. Сарадња је могућа и оправдана у многим сегментима, а о комплементарности ових привреда свједочи чињеница да је већина чланица ЦЕФТА 2006 деценијама чинила јединствено југословенско тржиште. Простор за кооперацију и заједничку производњу посебно је велики у аутомобилској и намјенској индустрији, енергетици и туризму, а није занемарив ни у другим секторима. Потицај за сарадњу је и принцип дијагоналне кумулације поријекла дефинисан у оквиру ЦЕФТА 2006 и Споразума о стабилизацији и придруживању, који потпуно интеграцију тржишта чини још значајнијим.

Кључне претпоставке за побољшање конкурентности и постицање већег раста извоза су макроекономска и институционална стабилност уз улагање у технолошки развој, у правцу осавремењивања опреме и производних процеса. У том процесу је од изузетног значаја учешће иностраног капитала, у материјалном и нематеријалном облику. Земље морају што прије прихватити стандарде ЕУ (нарочито оне који се тичу безбједности при коришћењу производа, заштити здравља и очувању животне средине), мора се обезбиједити да компетентна сертификациона тијела из иностранства издају потврде за домаћа предузећа о увођењу стандарда ISO 9000, као и да су њихови производи у складу са стандардима ЕУ. Такође, неопходно је систематично радити на уклањању нецаринских баријера за увоз и извршити либерализацију увоза сировина и репроматеријала, посебно дефицитарних који се не производе у земљи домаћину или се производе у недовољним количинама.

Потребно је да земље ЦЕФТА конципирају развојну стратегију базирану на продуктивној ефикасности и да ставе акценат на привлачењу СДИ у пропульзивне секторе. Посебну пажњу треба обратити на научно-истраживачке активности, јер земље које постижу велика улагања у истраживање и развој остварују најбоље извозне резултате, не само код високотехнолошких производа већ и у укупном извозу и привредном расту (индикативни су домети источноазијских држава).

У склопу могућих мјера за смањење спољнотрговинског дефицита земаља ЦЕФТА је разумљиво увођење нецаринских баријера, али у складу са процесом приступања СТО, одредбама ЦЕФТА и захтјевима ЕУ. Могуће је и дјеловање у правцу редуковања домаће тражње.² Повећање енергетске ефикасности било би од великог значаја јер земље ЦЕФТА, у релативном смислу, троше знатно више енергије у односу на земље ЕУ.

² Поред утицаја на смањење увоза, смањење тражње би могло условити и раст извоза због чињенице да би се домаћи произвођачи, суочени са смањеном домаћом тражњом, могли оријентисати на инострана тржишта; овај ефекат је био присутан у Хрватској у 90-им годинама прошлог вијека.

Поред већ поменутих мјера за повећање извоза, све земље ЦЕФТА треба да ставе акценат и на повећање конкурентности националне привреде. Потребно је усредсредити се на анализу и освајање нових тржишта. Земље ЦЕФТА имају стратешки интерес да ставе нагласак на тржиште које покрива ЦЕФТА јер су домаће компаније на нивоу развоја да би могле успјешно конкурисати на овом тржишту; битно је дати им подршку у „борби“ против нецаринских баријера, које су присутне у знатном обиму. Идентификовање кључних извозних сектора је један од значајних фактора економског развоја. Области и сектори који би могли бити носиоци даље сарадње су: слободна трговина, развој инфраструктура, заштита животне средине, прекогранична и субрегионална сарадња, туризам, развој услуга, сарадња у питањима унутрашњих послова, безбједности, транспорта, културе, спорта итд. Регионална сарадња у сектору енергетике може се сматрати као област сарадње која највише обећава. Потписнице споразума из региона преузеле су обавезу да примјене релевантну регулативу ЕУ у области енергетике. Потписивање Споразума о енергетској заједници важан је корак ка стварању ефикасне енергетске инфраструктуре, која је од виталног значаја за стабилност региона и његову будућу улогу у транзиту енергије. Црноморске земље (Бугарска и Румунија) започеле су раније реформе тржишта енергије и у томе су оствариле значајан напредак. Стога би регионални приступ у енергетском сектору могао да убрза процес реформи и преузимања добрих искустава из окружења у ЦЕФТА региону.

О питању заштите животне средине је развијен механизам који подржава регионални приступ у сектору заштите животне средине – Регионални програм обнове животне средине, посебно везано за питања која обухватају више земаља, као што је управљање водама. Међународна сарадња у том подручју, а прије свега међу сусједима, представља императив због прекограничне природе заштите и унапријеђења животне средине. Регионална сарадња у оквиру Регионалног програма обнове животне средине, има као главне циљеве: изградњу функционалних институција за заштиту и унапријеђење животне средине и развој стабилног и ефикасног оквира за вођење политике и правног оквира хармонизованог са стандардима и вриједностима ЕУ; јачање улоге цивилног друштва у омогућавању приступа информацијама, процесу одлучивања и јачању свијести о еколошким питањима; мјерљиви пад нивоа загађености и ефикасна регионална сарадња везана за прекограничне проблеме у складу са обавезама преузетим у оквиру Процеса стабилизације и придруживања (UNEP/UNDP/OSCE 2012).

Ако се погледа са песимистичне стране, уочавају се сви изазови и препреке: статусни и конституционални проблеми у неколико држава, слабе институције, незавршена структурна прилагођавања у привреди, сиромаштво и незапосленост, растуће социјалне и регионалне разлике, нестабилни међународни положај, лош имиџ региона и уз њега везан висок ризик пословања. Али ипак, тврдња о позитивном билансу регионалне сарадње тешко се може оспорити.

Препоруке за даљу имплементацију Споразума:

1. Главни циљ даљег рада на развоју ЦЕФТА 2006 требао би да буде постизање потпуно функционалног тржишта чланица ЦЕФТА 2006, кроз даљу сарадњу и специјализацију привреда, либерализацију трговине робом и услугама и потпуну либерализацију трговине пољопривредним и прехрамбеним производима. Досадашња пракса држава чланица ЦЕФТА 2006 је била повећање извоза једна другој, са веома слабо израженом тенденцијом сарадње ради заједничког наступа на трећим тржиштима. Државе чланице би требало да инсистирају на стварању потпуно функционалног слободног тржишта у региону, што би водило ка специјализацији привреда, те стварању конзорцијума предузећа из држава чланица који би били конкурентни на тржишту цијеле Европске економске зоне (ЕУ и ЕФТА државе).
2. Укидање нецаринских баријера у трговини, кроз бржу хармонизацију са прописима ЕУ. Различита динамика приступања земаља ЦЕФТА ка ЕУ доводи до различитог нивоа усклађености њихових законодавстава за правилима Уније. Тиме се стварају различите нецаринске баријере трговини, које у овом случају имају „леgitимни“ карактер. У пракси, то значи да државе које касне у процесу приступања ЕУ, губе позиције на тржишту држава које су усвојиле стандарде ЕУ. Ове државе би требало да убрзају процес усклађивања законодавстава са правилима ЕУ, чиме би се елиминисале

„леgitимне“ нецаринске баријере и откриле оне баријере које су намјерно уведене да би се заштитиле домаће привреде или одређени економски интерес.

3. Међусобно хармонизовање инвестиционих политика чланица ЦЕФТА 2006 довело би до бољег искоришћавања расположивих ресурса у региону избегавањем инвестирања у дупле капацитете који превазилазе потребе тржишта. Тиме би се око великих инвестиција које долазе у регион правиле групације подизвођача и снабдјевача из региона, користећи постојеће капацитете. Такође, овим путем би могле додатно да се искористе различите трговинске везе које неке државе региона имају са одређеним великим државама (нпр. Русија или Турска), ради заједничког наступа на њиховим тржиштима (гдје би држава ЦЕФТА 2006, која са таквом неком државом има развијене односе, била производна база – нпр. Србија или БиХ).
4. Побољшана сарадња у области заштите конкуренције у региону, омогућила би да државе ЦЕФТА 2006 заједнички ефикасније заштите своја домаћа тржишта од учесника на тржишту који дјелују регионално, а у свом понашању користе методе супротне правилима о конкуренцији. Наиме, неки учесници на тржишту користе недовољну комуникацију између органа држава региона за активности које су иначе националним законодавствима сваке државе забрањене, попут подјеле тржишта или фиксирања цијена.
5. Превазилажење политичких проблема у функционисању ЦЕФТА 2006 мора бити главни циљ држава чланица, водећи при том рачуна да рјешење буде заједнички прихватљиво и у складу са самим Споразумом којим је ЦЕФТА 2006 основана, без наметања рјешења.
6. Потребно је подстицати експанзију виших облика сарадње домаћих предузећа са предузећима из чланица ЦЕФТА, имајући у виду могућност да се оствари корист од споразума о слободној трговини који има Србија са Русијом, Турском, ЕФТА и споразума које имају друге чланице са неким другим земљама ван региона. У индустрији саобраћајних средстава и посебно у аутомобилској индустрији, кооперацијом у региону би се могло обезбедити присуство на трећим тржиштима са финалним производима вишег квалитета од тренутно постојећег.

Избијање глобалне финансијске и економске кризе је ставило у први план све постојеће дефиците и неконкурентност привреда региона. Криза је на тај начин указала да се потенцијал који нуди величина тржишта региона може искористити у функцији јачања конкурентности и извозног потенцијала свих чланица, што је могуће само кроз њихово даље повезивање. Опасност и даље представљају неријешени политички проблеми, који могу да доведу до угрожавања свега постигнутог.

5. ЗАКЉУЧАК

Регионална сарадња доприноси дугорочној добити и то у смислу превазилажења конфликтних ситуација и рјешавању несугласица и политичких питања међу сусједима, успостављања обостраног повјерења и унапређивања односа. Она је последњих година, у региону ЦЕФТА 2006, у значајној мјери унапријеђена. Кроз регионалну сарадњу, земље практично изражавају јединство, кроз компромис, што покреће регију ка ЕУ стандардима и европској пракси сарадње. ЦЕФТА 2006 има за циљ да подстакне раст робне размјене у региону, јачање регионалне привредне сарадње, а сљедствено томе и извоза према ЕУ, (директна) страна улагања, процес интеграције у ЕУ, увођење савремених, ефикасних и сталних услова регулисања трговине у региону, обезбјеђење већег и повољнијег асортимана потрошачима. На овај начин се стварају услови за равномјерам развој региона, јача солидарност, усклађује структурне реформе, побољшава инфраструктуру и доприноси политичкој стабилности региона. Узимајући у обзир историју региона ЦЕФТА 2006, регионална димензија је од нарочитог значаја за стабилност и развој наведеног региона.

Регионална сарадња постаје кључни фактор у повећању просперитета и економског раста. Неопходна је и за одрживи економски опоравак и експанзију и треба тежити њеном остварењу на нивоу региона и између региона и његових сусједа, нарочито ЕУ.

ЦЕФТА 2006 пружа подстицај савременијим, ефикаснијим и стабилнијим условима регулисања трговине у региону, укључујући и нове области, које нису биле обухваћене у првобитном ЦЕФТА споразуму. Регулације односе у складу са правилима СТО и другим међународним правилима која се односе на индустријску својину, конкуренцију, услуге, јавне набавке, као и на арбитражу. Крајњи резултат свих ових позитивних кретања које омогућује ЦЕФТА споразум би требало да се огледа у порасту конкурентности производње и трговине услугама, расту извоза у цјелини (тима и запослености), односно, економском развоју.

Компаративна анализа показатеља ЦЕФТА 2006 и ЦЕФТА 1992, у првих пет година, упућује да нема битних разлика између ове двије групације земаља. Разлике су занемарљиве, а ако се узме у обзир и чињеница да је глобална криза настала већ у 2008. години, показатељи ЦЕФТА 2006 су сасвим прихватљиви за период првих година настанка зоне слободне трговине. Временом, усвајањем прописа и регулатива ЕУ у свим ЦЕФТА земљама, уз примјену дијагоналне кумулације поријекла робе, учинак ће бити дјелотворнији.

ЛИТЕРАТУРА

- Alendar, Branislava. 1999. „Centralnoevropsko udruženje slobodne trgovine i Evropska unija“. *Međunarodni problemi*, vol. 51, br. 1–2, str. 141–173.
- Alendar, Branislava. 2001. *Proširenje EU na istok*. Beograd: Centar za antiratnu akciju.
- Crawford James and Michael Byers 1996. The International Law Association Report of the 67th Conference Held at Helsinki Finland. London. („Regional Economic Development Law“. *CEFTA's Historical Background*, pp. 436.)
- EBRD. 2009. *Transition Report 2009*. London
- EBRD. 2010. *Transition Report 2010*. London
- EBRD. 2011. *Transition Report 2011*. London
- ISAC Fond. 2011. *CEFTA 2006 - Challenges and Opportunities*, Collection of Essays.
- Institute of International Relations. 1999. *The Role of CEFTA in the Process of EU Enlargement*. Prague
- Kaitila, Ville. 1999. *Trade and Revealed Comparative Advantage: Hungary, the Czech Republic, and the European Union*. BOFIT Discussion Papers 8/1999. Bank of Finland. Institute for Economies in Transition
- Lopandić, Duško i Jasminka Kronja. 2010. *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*. Evropski pokret u Srbiji.
- Minić, Jelica i Jasminka Kronja. 2007. *Regionalna saradnja za razvoj i evropsku integraciju*. Evropski pokret u Srbiji.
- Philip, Kornfeld. 1995. *CEFTA*. 34 International Legal Materials, 3, pp. 3.
- OECD. 2004. *International Direct Investment Statistics Yearbook 1992-2003*. Paris
- Internet izvori:
- UNEP/UNDP/OSCE. 2012. Environmental Security Transforming risk into cooperation. Pristupljeno 28. oktobra. http://www.envsec.org/publications/ENVSEC.%20Transforming%20risks%20into%20cooperation.%20The%20case%20of%20Eastern%20Europe_English.pdf
- CEFTA Sekretarijat. 2012. Pristupljeno 15. jula. <http://www.cefta2006.com>.
- Centralna banka BiH. 2012. Pristupljeno 15. jula. <http://www.cbbh.ba>.
- Narodna banka Srbije. 2012. Pristupljeno 17. jula. <http://www.nbs.rs>.
- Hrvatska narodna banka. 2012. Pristupljeno 19. jula. <http://www.hnb.hr>.
- Narodna banka Makedonije. 2012. Pristupljeno 15. jula. <http://www.nbrm.gov.mk>.